

25 түрінен тек 2 және 1 эндемикалық. Зерттеу нәтижесінде алынған конспект «Қазақстан флорасы» жаңа басылымына арналған эндемикалық өсімдіктер туралы деректерді толықтырады.

Кілт сөздер: Қазақстан флорасы, өсімдіктердің эндемикалық түрлері, орналасқан жері туралы мәліметтер

**PEREZHOGIN, Y.V., BORODULINA, O.V., BUKUBAEVA, A.R., DOSEKIN, A.B.,
TO THE QUESTION OF ENDEMISM OF INDIVIDUAL GENERATES OF THE ASTRA REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN**

In the process of studying endemic species of the genera Cousinia Cass., Hieracium L. and Tragopogon L. of the Republic of Kazakhstan, it was revealed that out of 60 species of the genus Cousinia, only 9 are endemic. Of the 25 species of the genus Hieracium and 25 species for the genus Tragopogon, only 2 and 1 are endemic. The summary obtained as a result of the research will supplement the data on endemic plants for the new edition of «Flora of Kazakhstan».

Key words: flora of Kazakhstan, endemic plant species, information on the location.

УДК 376.4

Алипбаева, Г.А.,
биология магистрі,
А.Байтурсынов ат. ҚӨУ,
арнайы білім беру кафедрасының
аға оқытушысы,
Нұрғабыл, Р.Қ.,
дефектология мамандығы,
4 курс студенті,
А.Байтурсынов ат. ҚӨУ,
Қостанай, Қазақстан

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫ

Түйін

Бүгінгі таңда жалпы білім беретін орта мектеп жаңа қоғам мектебі, болашақ мектебі, яғни саналы халықтық мәдениетке бағытталған, баланың жеке басының дамуына, жеке тұлға болып қалыптасуына жағдай жасайтын, бәсекеге қабілетті, елдің ертеңі бола-тын жас ұрпақты өсіріп, дамытатын мектеп болуы тиіс. Жалпы орта білім беретін мектепте үлгерімі төмен балалар тобында психикалық дамуы тежелген балалар кездеседі. Мақалада психикалық дамуы тежелген балаларда логиканы дамыту әдістерін қолдану қарастырылады.

Кілт сөздер: психикалық дамуы тежелуі, ерекшелік, дидактикалық материал, дүниетаным, нәтиже.

1. Кіріспе

Еліміздің әрбір болашақ азаматын жан-жақты тәрбиелеп, білім беру арқылы дамыту ең жауапты іс. Жалпы орта білім беретін мектепте үлгерімі төмен балалар тобында психикалық дамуы тежелген (ПДТ) балалар кездеседі.

Психикалық дамудың тежелуі – бұл баланың интеллектуалды қабілетінің жасына сәйкес келмеуі. Баланың психикалық дамуының тежелуінің негізгі себептері түрлі болуы мүмкін. Бұл жағдайдың негізгі себебі бала миының әлсіз түрдегі органикалық зақымдануы немесе іштен туа біткен, туылу кезінде және өмірінің бастапқы кезеңдерінде болған жағдайлар, негізгі әлеуметтік жағдайы, нашар көруі, құлақ ауруы тағы да басқа себептерден болуы мүмкін. Психиатр, невропатологтың зерттеулері бойынша психикалық дамуының тежелуі балада тұмау, сары ауру, іштегі улану сияқты аурулардан кейін пайда болады.

Психикалық дамуының тежелуінің негізгі бұзылыстары интеллектуалды деңгейі көбіне таным процестері: зейіні, логикалық есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы төмен болып келеді. Бұл балалар өзінің құрдастарынан кеш жүріп, кеш сөйлейді. Олардың салмағы аз, бойы кіші, көп сөйлемейтін, әлжуаз, тез шаршап, көп ауырады [1, 17 б.].

2. Материалдар мен әдістер

Психикалық дамуы тежелген балалар дегеніміз – оқу бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға кездесетін үлгермеуші балалар. Мұндай балалар білімі мен дағдыларына, тұлғалық жетімділігіне мінез-құлқына байланысты мектепте оқуды бастауға дайын емес. Олар оқуда көп қиыншылықтар көреді: мектепте орнатылған тәртіп нормаларын сақтау оларға аса қиын. Оқудағы қиыншылықтар олардың жүйке жүйесінің әлсіреуінен тереңдей түседі – жүйкесі тозып, соның салдарынан олар тез шаршайды, жұмысқа қабілеті төмендейді, бастаған жұмысын аяқтамайды.

Оқушылардың ойлауын төмендегідей тапсырмалар беріп дамытуға болады. Мысалы, «Қолдану» жаттығуы. Оқушыларға таныс нәрсе көрсетіледі. Олар бұл нәрсені түрлі тәсілдермен қайда қолдануға болатынын табады «Кіріпші тас», «Газет», т.б.

«Қарама-қарсы мағынасын тап!» әдісі.

1. Жуан –
2. Биік –
3. Тар –
4. Кішкентай –
5. Салқын –
6. Ұзын –
7. Ақ –
8. Ашық –
9. Қою –
10. Өткір –
11. Ашық –
12. Жоғары –

Оқушылардың логикалық ойлауын дамыту үшін мынадай тапсырмалар беруге болады.

«Ассоциация құру» әдісі. Көреді: ағаш, аяқ, терезе, бұлт, көйлек, қасық, кітап т.б. Естиді: шұлық, аспан, ілгек, тәрелке, гүл, кітапхана шкаф және т.б. Бірінші бағандағы психологтың нұсқауымен іштей оқиды. Психолог 2-бағандағы сөздерді оқиды. Оқушылар сөздердің арасына ассоциациялық байланыс құра отырып, жұптайды.

«Артығын шығар!» жаттығуы. Суреттерді көре отырып, мағынасына қарай, топтап, артығын шығарады. Бұл жаттығуды сөздер арқылы беруге болады.

3. Нәтижелер мен талқылау

Бұл балалардың оқу үлгерімі ерекшеліктеріне келетін болсақ, бұл балалардың оқуға үлгермеушілігі 1-сыныптан бастап көріне бастайды. Бірақ анық белгілері 2-3 сыныпта белгілі болады. Оқу процесінде олардың оқу дағдыларындағы кездесетін кемшіліктер:

- сабақ процесіне жай қосылады;
- оқу материалын жай немесе тіптен қабылдамайды;
- берілген тапсырманы мұғалімнің көмегінсіз орындай алмайды;
- оқу мен жазуы жай;
- оқыған мәтінін түсінбейді және түсінгенін айтып бере алмайды;
- есептер шығарған кезде үлкен қателер жібереді;
- тез шаршағыш;
- сыныптастарымен аз араласады;
- өз ойын анық айта алмайды.

Мұндай балалардың жұмыс қабілетінің төмендеуі және зейін тұрақсыздығы әр балада түрлі көрініс табады. Осылайша кейбіреулерінде аса жоғарғы зейін қоюы және неғұрлым жұмысқа деген жоғарғы қабілеті тапсырманы бастағанда байқалады да, оны орындау

барысында төмендей береді; енді бірінде – зейіннің артуы жұмыстың біраз уақыты өткен соң басталады; ал тағы басқаларында зейін қоюы және жұмыс қабілеті біркелкі болмай, мезгіл-мезгіл толқып тұрады [2].

Психикалық дамуы тежелген балалар зейіннің ерекшеліктері оның тұрақсыздығынан, бір объектіге тұрақты көңіл бөле алмайтындығынан көрінеді. Басқа да сыртқы қоздырғыштардың болуы бұл оқушылардың жұмысын тежеп, қате жіберуін арттырады. ПДТ балаларда қабылдау қабілетінің дамуы да төмен, мұны балалардың қоршаған әлем туралы білімдерінің жеткіліксіздігінен, шектеулігінен, үзік-үзіктігінен, әдеттегі қалыптан басқаша тұрған заттарды, сызбалық бейнелерді тани алмайтындығынан (егер олар сызылып тасталған немесе бірінің үстіне бірі орналастырылған болса) байқауға болады. Есте сақтау процестерін зерттеу ырықты есте сақтау нәтижесінің жеткіліксіздігінен, есте сақтау көлемінің аздығын, есте қайта жаңғырту қиынға түсіп, оның нақты болмайтынын көрсетті. Мұндай балалардың танымдық қызметінің дамуында да айқын артта қалушылық пен өзгешеліктері бар. Олардың барша ойлау формаларының артта қалуы байқалады, мектептегі оқудың басталуына қарай мұндай балаларда, әдетте әлі негізгі ойлау операциялары талдау, топтау, салыстыру, қорыту қалыптаспаған. Танымдық белсенділігінің төмендігі айқындалған.

ПДТ балалардың тіл байлығы әдеттегі балаларға қарағанда 20-30% төмен деңгейде. Сөздік қорында бар сөздердің өзін қолданғанда, олар көбінесе қате жіберіп, сөз мағынасын толық түсінбейтінін көрсетеді. ПДТ оқушылардың грамматикалық қорыта білуі әлсіз, олардың сөйлеу тілінде грамматикалық конструкцияларды дұрыс қолданбауы жиі кездеседі. ПДТ балалардың мінез-құлқы да өзіндік ерекше. Мектепте олар өздерін әлі мектепке дейінгі жастағы кішкене балалар сияқты ұстайды. Оларда оқуға деген қызығушылығы жоқ немесе аса әлсіз, мектепке деген жағымды қатынасы да байқалмайды.

Олардың жетекші қызметі – әлі де ойын болып қалады. Жүйелі түрде оқыту басталғанға дейін ПДТ балаларда ойын әрекетінің жоғарғы формасы – сюжеттік-рөлдік ойын қалыптаспаған, шын мәнінде баланы өз қызметінің жаңа түрін – оқу қызметін орындауға дайындайтын ойынның осы формасы, тіпті ойынды ересектер немесе дұрыс дамып келе жатқан құрдастары ұйымдастырған жағдайда да бұл балалар өзіне бөлінген рөлді орындай алмай, біреуінен екіншісіне ауысып, манипуляциялық әрекет жасайды [3, 15 б.].

Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін түзете дамыту жұмыстарының түрлері көп. Түзету жұмыстарын жүргізудің принциптері төмендегідей: баланың жеке тұлғалық ерекшеліктерін анықтау; шаршап кетпеуін анықтау; оқу әрекетін ойын түрінде ұйымдастыру, кеңістікті бағдарлауын дамыту; сыныптан тыс тәрбие сағаттарына қатыстыру; ойын дағдыларын оқу әрекетіне аудару; арнайы әдістемелермен оқытуды ұйымдастыру; жылдық диагностикалық даму деңгейін салыстыру.

Мамандардың оқыту түзету процесінде әдістемелік нұсқауларды дұрыс және жоғары деңгейде ұйымдастыруына байланысты психикалық дамуы тежелген балаларды өз жасындағы балалардың даму деңгейіне жеткізуге болады. Білім беру мекемесінде оқитын ПДТ балалар әр уақытта нәтижеге жету үшін бақылаудан тыс қалмауы қажет. Психолог, сынып жетекшісі, ата-ана тығыз байланыста болған жағдайда баламен жүргізілетін жұмыс нәтижелі болады, яғни баланың өз-өзіне деген сенімділігін арттыру арқылы түзете дамыту жұмыстарын жүргізу тиімді.

ПДТ баламен жүргізілетін жұмыстар жүйелі түрде ұйымдастыру керек. Дидактикалық материалды жеткілікті түрде қолдану, қазақ тіліндегі оқулықтардың жеткілікті болуы, көрнекі құралдардың эстетикалық және педагогикалық талаптарға сәйкес келуі, ойын құралдарының әртүрлілігі, іс-әрекеттен тыс техникалық құралдардың жеткілікті қолданылуы – бұл баланың сөз сөйлеуін жақсы меңгеруінің бір шарты болып табылады. Танымдық және сөйлеу іс-әрекетінің дамуына жеткізетін әдістерінің бірі – ойын. Ойын баланың өзінің қарым-қатынасқа деген қажеттігін, сезімдерін, ойларын және эмоцияларын сыртқа шығаруын қамтиды. Ойынды дұрыс ұйымдастыру арқылы баланың сөздік қоры дамиды, басқа балалармен қарым-қатынаста өзін еркін сезінуі және қоршаған ортаға байланысты білімдерін кеңейтеді.

Ойын барысында қолданған сөздерді бала күнделікті өмірде қолданатын сөздік қорына кіргізеді. Бала белгілі әлеуметтік ортада өсіп, айналасындағы заттар мен құбылыстарды танып біледі, олармен тікелей қарым-қатынастарда әсерленіп, бойындағы табиғи қасиеттерін жетілдіріп, ақыл-ой сезімін таным әрекетімен байланыстырады. Сезімнің бұл түрі балалардың оқып білім алуын, дүниетанымын, көзқарасын қалыптастырады. Баланың шындықты тануға деген ең алдымен таңданудан басталады, таңдауы баланың бәрбір нәрсенің, құбылыстың, оқиғаның мән-жайын жан-жақты танып, оларды тереңірек түсінуіне жетелейді, оның ізденімпаздық әрекетін тудырады [4].

Психикалық дамуы тежелген балаларды оқытудың негізгі әдісі біріктіру болып табылады. Қазіргі шақта біріктіру – зейін орталығы. Біріктіре оқыту арқылы бала дамуының ерекшеліктерінен жалпы білім беру стандартының қалыпты уақытқа жақын болуымен сипатталады.

Біріктіру әдісі білімді түзетудің, дамытудың заңдылығы болып есептеледі. Тұжырымдамаға сәйкес біріктіре оқыту келесі қағидалар негізінде жүргізіледі: дамуындағы кемшілікті ерте бастан түзету, дамуында ауытқуы бар балалардың бірнеше қызметтерін қалпына келтіру қабілеттері; біріктіре оқыған әрбір балаға түзету көмектері міндетті; біріктіре оқуға негізделген балаларды таңдау.

Психоэмоционалдық дамуы терең бұзылған балалар қалыпты балалар арасында тәрбиелене алмайды. Психикалық дамуы тежелген балалармен дәрігерлік-психологиялық-педагогикалық және түзету шараларын жүргізгенде мамандар мынадай маңызды ұстамдарды сақтауы тиіс: жеке және топ арқылы олармен түзету-дамыту сабақтарын жүргізу; қимыл-қозғалысы мен психикасының дамуының жетілуін бағалап жетілдіре түсу; психикалық дамуы тежелген балалардың психологиялық қауіпсіздігін сақтау, сол ортаға мейірімділік пен қамқорлық жағдайын туғызу, олардың қиыншылығын түсіну және жағдай жасау [5].

Неміс педагог-дефектологы П.Шуман «Баланың психикалық немесе дене дамуы неғұрлым төмен болса, ұстаздың білімділігі мен біліктілігі соғұрлым жоғары болуы қажет» – деп айтқанындай. Түзету жұмыстары психикалық дамуы тежелген және ақыл-ой кемтарлығына шалдыққан оқушылардың зейіні мен еске сақтауын, кеңістіктік елестетуін, қисынды ойлауын дамытуға жағдай жасайды.

Сондықтан барлық танымдық психикалық үрдістер (қабылдау, ойлау, есте сақтау және т.б.) «таза» күйінде болмайтындығын, өзінше тұтас бір жүйені білдіретіндігін, соның негізінде кешенді түрде дамытындығын есте сақтаған абзал. Мысалы, «графикалық сынақхат» жаттығуын кеңістіктік-бағдарлық тапсырмаларға жатқызуға болды, сонымен қатар ол зейіннің, есте сақтаудың, өзін-өзі бақылаудың, қолдың ұсақ моторикасы қызметінің дамуына ықпал етеді.

4. Қорытынды

Қорыта келгенде психикалық дамуы тежелген баланы дамыту барысында жұмыс нәтижелі болу үшін, әр баланың физиологиялық, психологиялық, жас ерекшеліктерін ескере отырып, жеке тұлғаны дамыту жұмыстарын дұрыс және тиімді ұйымдастыру болып табылады. Түзете-дамыту жұмыстарында төмендегі мәселелерге көңіл бөлген жөн: психикалық дамуы тежелген балалардың танымдық және тұлғалық ерекшеліктері сауат ашуға, жазуға, математикаға, еңбекке үйрету, кезінде оқу мазмұнын басқаша іріктеуді қажет етеді.

Бірінші кезекте оқуға деген жағымды түрткі қалыптастырып, жақын эмоционалды көріністерді тудыратын, ой-өрісін кеңейтетін материал алынады. Дамуы баяу балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, оқу материалын жай бөліп қоймай, керісінше жалпы дамуға бағытталған жаңа бағдарлама (баланың қоршаған ортаға бейімделуі, мінез-құлық ерекшеліктері, өзін-өзі төмен бағалауы, қоршаған ортаға сенбеушілікпен қарауы, өз күшіне деген сенімсіздігі, белсенділігі төмен) құруды талап етеді.

Қазіргі кезде қоғам дарынды, қабілетті адамдарды қажет етеді. Жеке тұлғаның рухани өсуіне психологиялық-педагогикалық жағдай жасай отырып, өз ортасында және өзге ұжымда өзін еркін сезіне алуға тәрбиелеу, өзіне-өзі сенімді, жауапкершілік қасиетті сіңірген тұлға ретінде қалыптастыру.

Әдебиеттер тізімі

Кушербаев А. Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін түзете дамыту жұмыстарының ерекшеліктері // Дефектология. – 2011. – №3. – 17 б.

Воронкова В.В. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / М., – 1994.

Кальпебаева Г. Психикалық дамуы тежелген балаларды ақыл-есі төмен балалардан ажырату // Дефектология. – 2010. – №4. – 15 б.

Гаврилушкина О.Н. Об организации воспитания детей с ЗПР // Дошкольное воспитание. – 2004. – №8.

Пашков А.Г. Педагогические основы социальной реабилитации детей с органиченными возможностями (методические рекомендации). – 2006.

АЛИПБАЕВА, Г.А., НУРҒАБЫЛ, Р.Қ.

ЛОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ ДЕТЕЙ С ПСИХИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ

Сегодня общеобразовательная средняя школа должна стать школой нового общества, школой будущего, то есть школой, ориентированной на сознательную народную культуру, создающей условия для развития личности ребенка, становления личности, конкурентоспособной, развивающей молодое поколение, которое станет будущим страны. В средней общеобразовательной школе в группе слабоуспевающих детей встречаются дети с задержкой психического развития. В статье рассматривается применение методов развития логики у детей с задержкой психического развития.

Ключевые слова: умственная отсталость, специфичность, дидактический материал, мировоззрение, результат

ALIPBAEVA, G.A., NURGABYL, R.Y.

LOGICAL THINKING OF MENTALLY DEVELOPED CHILDREN

Today, a general education secondary school should become a school for a new society, a school of the future, that is, a school focused on a conscious folk culture, creating conditions for the development of the child's personality, the formation of a personality, competitive, developing the younger generation, which will become the future of the country. In the secondary school, in the group of poorly performing children, there are children with mental retardation. The article discusses the use of methods for the development of logic in children with mental retardation. The article discusses the use of methods for the development of logic in children with mental retardation.

Key words: mental retardation, specificity, didactic material, worldview, result.

УДК 342

Богданов, А.А.,

начальник отдела АО Госкорпорация

«Правительство для граждан»

по Костанайской области,

магистрант, КРУ им. А.Байтурсынова

Костанай, Казахстан

МОТИВАЦИЯ СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УСЛУГ

Аннотация

В статье рассматриваются законодательные инициативы по совершенствованию судебно-экспертной деятельности, вытекающие из Концепции правовой политики Казахстана. В настоящее время судебно-экспертная деятельность в стране регламентируется соответствующим законом, а также Уголовно-процессуальным, Гражданско-процессуальным, Административным процедурно-процессуальным кодексами Республики Казахстан, иными нормативно-правовыми актами. Однако в рамках Проекта